

7. Про затвердження Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2002 № 1330. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-32>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Гук Олена Русланівна

студентка III курсу

Навчально-наукового інституту права

Національного університету водного господарства

та природокористування

м. Рівне, Україна

Проблема відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб набуває особливої актуальності у наш час, оскільки вони є гарантами прав і свобод людини, захисниками найважливіших життєвих цінностей людини і громадянина та держави в цілому. Грунтовного аналізу потребує дослідження феномена імпічменту як заходу позбавлення повноважень вищих посадових осіб за скоєння ними державної зради чи інших злочинів. Зарубіжна практика свідчить, що імпічмент через складну процедуру його проведення і підстави ініціювання, по суті, застосовується дуже рідко і не досягає свого результату.

Імпічмент – це особливий порядок реалізації відповідальності вищих посадових осіб у низці зарубіжних країн. У деяких державах із республіканською формою правління його, насамперед, передбачають для глави держави – президента – на випадок вчинення ним державної зради або замаху на конституцію (у США в порядку імпічменту формально можуть бути судимі всі цивільні службовці). Процедура імпічменту різна. Класичною є схема, передбачена Конституцією США 1787 р. – нижня палата парламенту формулює і висуває обвинувачення, а верхня розглядає й ухвалює рішення як суд. За іншою схемою право висувати обвинувачення належить парламенту, а остаточне рішення ухвалює один із вищих судів (Конституційний суд у Німеччині, Італії, Болгарії, Верховний суд у Португалії, Фінляндії, Румунії, Висока палата правосуддя у Франції). Покарання не може йти далі відсторонення від посади, однак, як правило, обумовлюється, що посадова особа, відсторонена від посади в порядку

імпічменту, надалі може бути судима звичайним судом і піддана кримінальному покаранню [1, с. 164-165].

Сам термін «імпічмент» виник у XIV ст. в Англії. У той час він означав процедуру, за якої палата громад висувала перед палатою лордів обвинувачення щодо королівських міністрів про зловживання владою. Цей захід використовувався для боротьби проти свавілля посадових осіб. Конституція США запозичила поняття «імпічмент» і надала йому нового значення – тепер цей термін позначав висунення обвинувачення проти посадових осіб, серед яких був і президент. При цьому обвинувачення щодо Глави держави висуває палата представників перед сенатом. Слід зазначити, що спочатку імпічмент означав тільки перший етап процедури усунення державної особи з посади, але в наші дні цим терміном прийнято називати весь процес.

Таким чином, імпічмент є сукупністю норм конституційного права, що закріплюють підстави, механізм порушення і розгляду обвинувачень, висунутих проти глави держави уповноваженими на те органами державної влади [2].

Окремі науковці зазначають, що імпічмент – це «засіб самозахисту народу», бо його ініціює та в деяких країнах навіть проводить орган, якому делеговано суверенітет народу у випадках, коли дії глави держави не відповідають загальним нормам, визнаним мірою гідної поведінки в суспільстві. Мета імпічменту – позбавити конкретну особу певних повноважень і таким чином змінити її правовий статус, а не переривати виконання функцій [3, с. 47].

Інститут імпічменту є найважливішою ознакою демократичної та правової держави, оскільки наявність подібної процедури, закріпленої законодавчо, є свого роду стримувальною силою проти свавілля правителя.

Відповідно до Конституції України повноваження Президента України припиняються дострокового у разі: відставки; неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з поста в порядку імпічменту; смерті [4, с. 4].

Держава, у законодавстві якої не передбачено можливості відсторонення її глави від посади, не може бути визнана правовою, оскільки в ній не буде повністю реалізовано таких необхідних для цього принципів:

1) верховенство закону (в правовій державі ніхто не звільняється від обов'язку підкорятися закону. Держава, державні органи, посадові особи, населення, абсолютно всі є суб'єктами права і в цій якості рівноправні з іншими суб'єктами. Глава держави, який виступає гарантом Конституції, як ніхто інший зобов'язаний шанувати і дотримуватися закону. Правова рівність є основою основ правової держави. Якщо державний орган або посадова особа вийде за межі права і поставить себе над іншими суб'єктами, то це буде правопорушенням і порушить правовий баланс);

2) принцип поділу влади (відповідно до якого влада не повинна бути зосереджена в руках однієї особи або одного органу, а має бути розподілена між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Без законодавчо закріпленого інституту імпичменту неможливо домогтися повної самостійності, незалежності, розмежування компетенції всіх гілок влади. Саме можливість усунення глави держави з посади, відповідно за кореспондуючих повноважень президента щодо інших гілок влади, забезпечує наявність системи стримувань і противаг, за допомогою якої кожна гілка влади могла б обмежувати іншу);

3) взаємна відповідальність держави та особистості (у справді правовій державі не тільки громадяни, організації та установи відповідальні перед державою за виконання своїх обов'язків, а й держава в особі своїх органів і посадових осіб несе відповідальність за свої дії перед громадянами. Президент, як посадова особа, повинен також нести відповідальність).

Однак не варто забувати, що імпичмент є крайнім заходом для захисту політичної та правової системи держави від дестабілізації. Застосовувати цей демократичний інструмент необхідно з надзвичайною обережністю, щоб не завдати шкоди державним і суспільним інтересам.

На практиці процедура імпичменту застосовується досить рідко, а ще рідше вона завершується результативно. Лише в Латинській Америці мали місце декілька процедур, у підсумку яких глави держав залишали пости [5, с. 60-61].

У нашій країні було зроблено одну спробу усунення з посади Президента України В. Януковича. 22 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла постанову № 757-VII про усунення президента зі своєї посади і призначила проведення позачергових президентських виборів на 25 травня 2014 року, але за іншим законопроектом. Прийняття цього акту пояснюється заміною формулювання «імпичмент» на «самоусунення» у зв'язку з особливими обставинами. Відповідно до постанови В. Янукович оголошувався таким, що у неконституційний спосіб самоусунувався від виконання ним своїх конституційних обов'язків Президента України, та відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 85 Конституції України оголошувалося про проведення позачергових виборів.

Як правило, законодавство зарубіжних країн передбачає заборону для президента, який втратив свою посаду в результаті процедури імпичменту, у майбутньому обіймати важливі державні посади. Прикладом тому слугує законодавство Чехії. Ця заборона є необхідною та обґрунтованою з погляду безпеки державної системи, оскільки президент, якого усунули з посади, не виправдав наданої довіри і в разі наділення його знову від імені держави значущими повноваженнями може завдати шкоди національним інтересам.

Сенс інституту зняття президента з посади – примусити президента контролювати, порівнювати свою поведінку з Конституцією, законами,

моральними нормами, що існують у суспільстві не тільки в період виборів, а й між виборами [3, с. 50].

Звільнення глави держави є найвищою формою відповідальності. У даному випадку йдеться про конституційну відповідальність, яка є специфічним видом юридичної відповідальності, за якого настання несприятливих наслідків для її суб'єктів, насамперед, спрямоване на захист Конституції.

Президент України може бути усунутий з посади тільки на підставі обвинувачення в державній зраді або скоєнні іншого тяжкого злочину [6, ст. 1]. Однак це положення, вважають окремі науковці, суперечливе, оскільки за змістом зазначеної конституційної норми державна зрада – тяжкий злочин, а відповідно до Кримінального кодексу України цей злочин належить до числа особливо тяжких [2]. Тим часом Конституція України не виключає того, що особа, яка вчинила кримінальний злочин іншої категорії, може залишатися на посаді глави держави. Тільки доводячи її державну зраду або інший тяжкий злочин, можна домагатися зняття з посади Президента України [7, ст. 111].

На думку В. Сухонос, видається невиправданим як фактичну підставу відповідальності Президента України розглядати лише вчинення останнім тяжких кримінальних злочинів. У Конституції України і у кримінально-процесуальному законодавстві необхідно закріпити підстави і порядок притягнення до кримінальної відповідальності президента як за вчинення кримінальних злочинів, так і за порушення Конституції, невиконання рішень Конституційного суду або інших державних судів [4, с. 6]. Ми поділяємо цю думку, оскільки перебування на посаді Глави держави особи, яка вчинила будь-яке з перерахованих діянь, неприпустимо.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що процедура імпічменту відіграє важливу роль у становленні правової держави, тому потребує більшого акцентування уваги при розгляді і вивченні її, визначенні науково-практичних пропозицій, спрямованих на створення необхідної нормативної бази, яка стала б реальною для реалізації цієї складної процедури.

Література:

1. Закоморна К., Зал Д. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 164–170.
2. Римарчук Н. А. Процедура імпічменту в зарубіжних країнах: конституційно-правові засади та проблеми реалізації. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsui/> (дата звернення: 13.12.2022).

3. Шевчук А. З. Підстави імпічменту: конституційноправові норми та практика їх реалізації. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2012. Вип. № 618. С. 47-51.

4. Сухонос В. В. Імпічмент як спосіб припинення повноважень глави держави: конституційний та політико-правовий аспекти. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1. С. 3–6.

5. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту глави держави в Україні й окремих пострадянських країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4 (89). С. 52-65.

6. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.12.2022).

7. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.12.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-33>

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Дармін Михайло Олександрович

аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

На сучасному етапі в Україні все більше і більше уваги приділяється фіксації порушень прав людини з тим, щоб після закінчення режиму військового стану (а за можливістю – раніше) жодне порушення не залишилося б без відповідного реагування. Варто зауважити, що вагома роль у поновленні порушених прав належить міжнародним судовим установам – як універсального, так і регіонального рівня. Але, рішення цих органів треба не лише отримати, але й виконати. А тому, питання виконання рішень міжнародних судових установ на національному рівні завжди у центрі уваги фахівців – юристів.

Найбільш ваговою установою регіонального рівня для України наразі є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Цей найвідоміший орган Ради Європи привертає увагу вчених-юристів з усього світу, а тому важливим науковим завданням є огляд стану дослідження проблеми. Це